Luonnos 14.12.2012

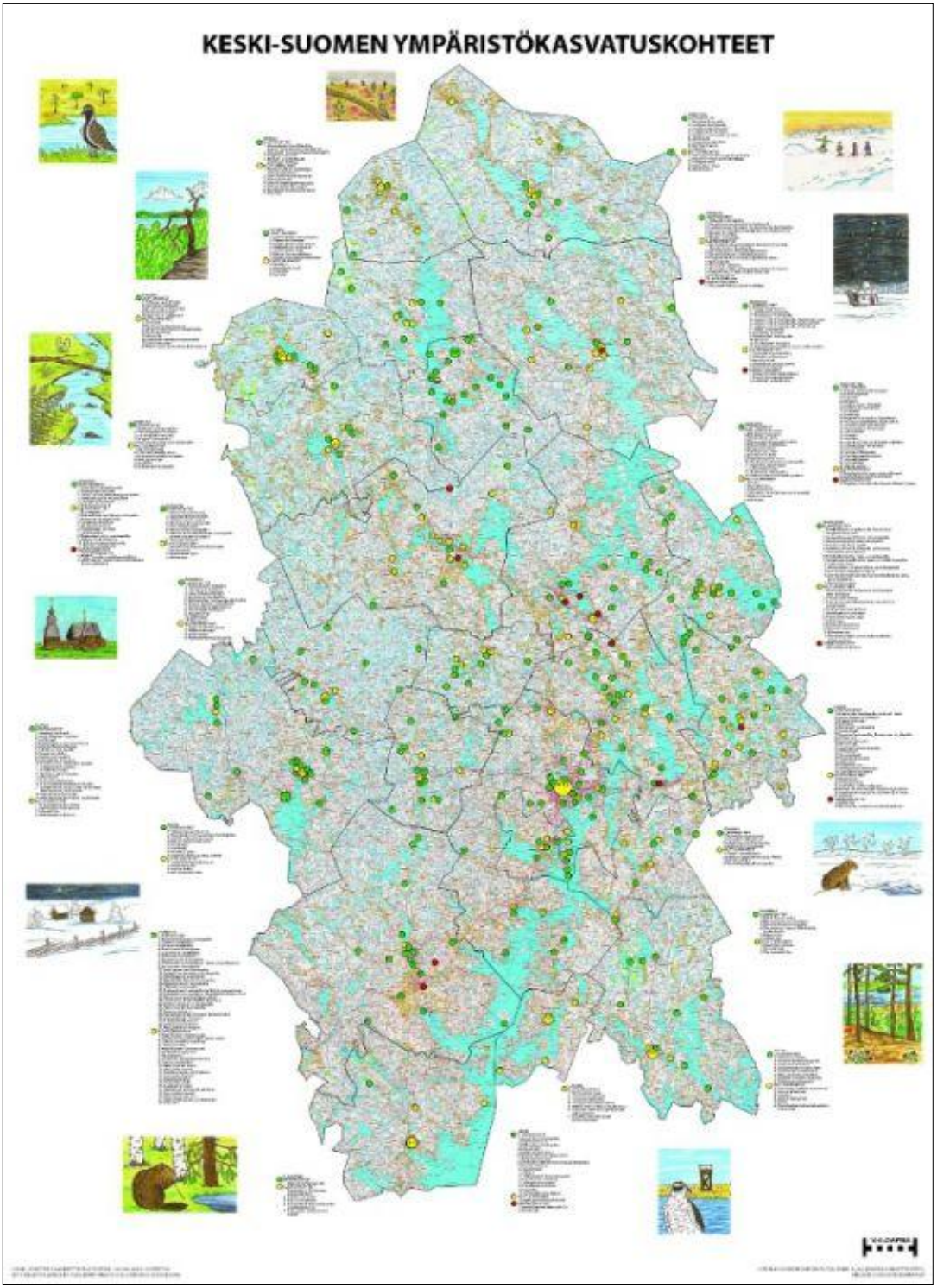

KESKI-SUOMEN YMPÄRISTÖKASVATUKSEN OHJELMAPANKKI

LUONTO- JA KULTTUURIKOHTEET TUTUKSI

14.12.2012 Eija Syrjälä

Sisällys: **sivu**

Kenelle ohjelmapankki on tarkoitettu..... 1

Ohjelmapankin kohteiden valinta..... 2

Maastokäynnin suunnitteluun apua kohdekortin tiedoista..... 3

Ohjelmapankin sisältö 4

Käyttövinkkejä..... 5

Vaeltavan leirikoulun malli..... 6

Luettelo kuntakartoista seutukunnittain..... 7

Kuntakohtaiset kartat..... 8-31

Ohjelmapankki on tuotettu Keski-Suomen liiton ja ympäristöministeriön rahoittamassa Kesytys-hankkeessa 2010-2012. Sen rakentamiseen osallistuivat Jämsän ammattiopiston 14 ympäristönhoitajaopiskelijaa, jotka vuoden 2011 ympäristöviestinnän kurssillaan valmistivat kuntakohtaiset karttamateriaalit MapInfo-ohjelmalla sekä kokosivat kohteiden kuvailutekstit opettajansa Keijo Vehkakosken sekä projektipäällikkö Eija Syrjälän johdolla. Kurssilaisista Anne Herranen on toteuttanut ohjelmapankin rakentamisen Keski-Suomen ympäristökasvatussivuille.

Ympäristönhoitajaopiskelijat v. 2011:

Aikko Aada
Herranen Anne
Koskinen Milla
Laine Vesa
Lähteinen Liisa
Pennanen Suvi
Piesala Johanna
Romula Artturi
Rantanen Iida
Ruuska Jani
Rutanen Johanna
Saastamoinen Eetu
Sippola Heidi
Tuukkanen Pasi

Kartan ja kohdekorttien taitto sekä Kesytys-hankkeen logo ovat Jyväskylän ammattiopiston painoviestinnän opiskelijoiden Emilia Malisen ja Miska Lammisen käsialaa. Keski- Suomen kartan piirrokset ovat Anne Herrasen. Saarijärven POKEn ympäristöalan aikuisopiskelijoista Liisa Pienimäki on toteuttanut kuntakohtaisia esittelykarttoja. Ympäristönhoitaja Anne Herranen on taittanut lopulliset kartat painokuntoon.

Laukaassa 14.12.2012 Eija Syrjälä, projektipäällikkö, ympäristökasvatus asiantuntija
Kesytys-hanke, Piispalan nuorisokeskus

Lisätietoja: Eija Syrjälä, 0400 130670, eijaksyrjala@gmail.com

KESKI-SUOMEN YMPÄRISTÖKASVATUS
Vaeltavaa oppimista

KENELLE OHJELMAPANKKI ON TARKOITETTU

Ohjelmapankissa on n. 450 luonto-ja kulttuurikohdetta. Ne on ensisijaisesti valittu *koulujen ja päivähoidon* maasto-opetusta sekä leirikouluja varten tukemaan ympäristökasvatusta aidossa oppimisympäristössä. Ohjelmapankki on osa Keski-Suomen ympäristökasvatuksen edistämistyötä.

Ohjelmapankin toivotaan tukevan valtakunnallista opetussuunnitelmauudistusta 2016. Tavoitteena on hyödyntää omaa kuntaa oppimisympäristönä. Kohdekorttien toivotaan avaavan näkökulmia ympäristökasvatuksen toteuttamiselle eri oppiaineissa.

Ohjelmapankki voi hyödyttää *nuorisotyön, seurakuntien ja järjestöjen* kasvavaa kiinnostusta toimintaan lähiluonnossa. Hyvien retkivarusteiden vuoksi kohteet palvelevat kerhotoimintaa, retkitaitoja, leirejä, luontoliikuntaa ja virkistystä luonnossa. Pyhäkoulujen ja luontokirkkojen järjestäminen onnistuu hyvin kohteilla, samoin erilaiset teemavaellukset, joita järjestävät seurakunnat, retki- ja luontoalan järjestöt.

Maasto-oppaina toimivat luonto-, erä- ja kalaoppaat sekä kulttuuriluotsitoiminta voivat käyttää kohteita omassa työssään. Koulujen toivotaan löytävän uusia yhteistyökumppaneita käytännön asiantuntijoista, jotka tuntevat paikalliset olosuhteet hyvin. Luontomatkailu voi käyttää kohteita omassa markkinoinnissaan ja retkien suunnittelussa ja saavan lisätietoa tuotesuunnitteluun uusien asiakasryhmien löytymiseksi.

Kärkikohteina luonto- ja kulttuurinähtävyydet löytyvätkin yleensä jo kunnan matkailuesitteistä tai internetsivuilta. Kuvailutietojen toivotaan täydentävän kohteiden perusesittelyä. Kunnan toivotaan myös hyödyntävän kohteiden lisäarvoa ympäristökasvatuskäytössä omassa *imagomarkkinoinnissaan*.

Ammatillinen koulutus, joka liittyy koulutukseen, kasvatukseen, kulttuuriin, matkailuun, historiaan, luontoon, ympäristönsuojeluun ja luonnonvara-alalle, voi hyödyntää kohteita harjoittelu- ja opinnäytetöissään. Yhteistyö kuntien kanssa voi olla esimerkiksi kohteiden rakenteiden ja materiaalien tuottamista.

Työhyvinvointiin ohjelmapankki tarjoaa eri kokoisille ryhmille otollisia olosuhteita virkistystoimintaan, ryhmäytymiseen ja kuntoutukseen.

Perheretkeilyn toivotaan erityisesti ottavan ohjelmapankin kohteet omakseen. Mukava yhteinen vaeltelu luonnossa luo perustaa hyvälle luontosuhteelle ja vahvistaa perheen yhteistoimintaa. Samalla se edistää oman paikkakunnan, seutukunnan ja maakunnan tuntemusta ja retkitaitoja

Ohjelmapankin toivotaan osaltaan pikkuhiljaa avaavan tietä Suomen hallitusohjelman tavoitteelle tehdä Suomesta maailman ympäristötietoisin kansakunta, edistää ympäristökasvatusta opetussuunnitelmissa sekä luonto- ja ympäristökoulujen työtä. *Kuntien yhteistyöovia* halutaan avata koulujen ja kasvatuksen kautta. Ympäristökasvatus nähdään keinona edistää kestävää kehitystä.

OHJELMAPANKIN KOHTEIDEN VALINTA

Maakunnasta on kartoitettu n. 450 luonto- ja kulttuurikohdetta. Keski-Suomen 23 kunnasta on etsitty kärkikohteet, joiden ylläpitoon ja hoitoon on sitouduttu kunnasta

Luontokohteiden perusaineistoa ovat Luontoretkelle Keski-Suomeen oppaan kohteet, jotka ovat Keski-Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämiä tietoja vuodelta 2007. Kohteita on täydennetty ja päivitetty haastattelemalla kuntien ympäristönsuojeluviranhaltijoita sekä seudullisia matkailu-neuvojia. Luonto- ja lintupaikkoja on etsitty Keski-Suomen lintutieteellisen yhdistyksen, luonnonsuojeluyhdistysten ja kuntien sivuilta. Uudempia paikallisia luontonähtävyyksiä on löytynyt hankerekisteristä, kyläyhdistysten ja retkeilyjärjestöjen sekä kuntien liikuntatoimen internetsivuilta. Kohdekortit on linkitetty alkuperäisiin tietolähteisiin.

KESYTYS
KESKI-SUOMEN YMPÄRISTÖKASVATUS
Vaeltavaa oppimista

Katso retkikohde- ja leirikouluvinkit
www.ksymparistokasvatus.fi/ohjelmapankki
Lisätietoja: Eija Syrjälä, Kesytys, 0400 130670

Luontokohteiksi on valittu retkivarusteiltaan hyväkuntoisia luonnonnähtävyyksiä – luontopolkuja, lintu- ja maisematorneja, kansallispuistoja sekä historiallisia nähtävyyksiä, rakennettua ympäristöä tai kulttuurimaisemaa. Valintakriteerinä on ollut myös opettajia palvelevan taustamateriaalin saatavuus internetissä. Kohteilla tulee olla ylläpitäjä, opasteet, tulipaikat ja huolto kunnossa.

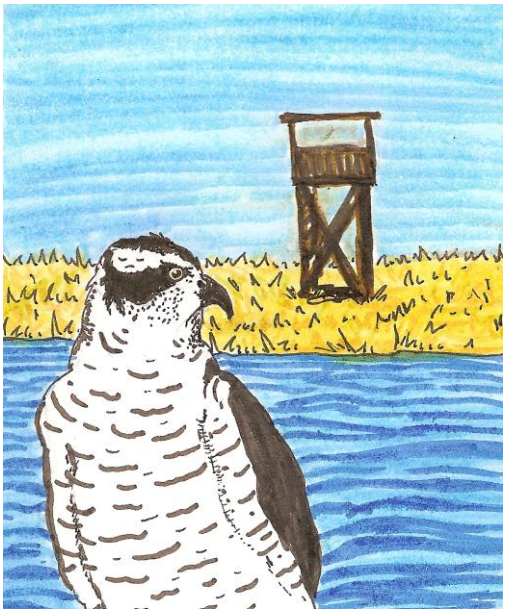

Monet kohteista ovat Natura 2000-ohjelman ja valtakunnallisten luonnonsuojeluohjelmien kohteita. Oma suojeluohjelma on harjuilla, kallioalueilla, soilla, lintuvesillä, lehdoilla ja moreenialueilla. Kohdevalinnat ovat läpäisseet metsähallituksen ja Ely-keskuksen tarkistuksen. Natura-2000 ohjelmasta on valittu kohteita, joilla on käyttö-ja hoitosuunnitelma.

Kulttuurikohteiksi on valittu valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä, maakuntamuseon kulttuuriympäristökasvatusverkoston paikkoja, museoviraston kulttuuriympäristöportaalin kohteita sekä alueellisen ympäristöhallinnon kuvaamia kulttuuriympäristön kohteita. Valintakriteerinä on opetusta palvelevien tietojen löytyminen internetistä. Myös kulttuurimatkailuhankkeiden tuotoksia on hyödynnetty.

Piirrokset Anne Herranen

OHJELMAPANKIN SISÄLTÖ

Ohjelmapankki sisältyy Keski-Suomen ympäristökasvatuksen internetsivuihin ja löytyy osoitteesta internet osoite on www.ksymparistokasvatus.fi/ohjelmapankki.

Ohjelmapankin kohteet on esitelty kunnittain.

Kartta ja yhtenäinen lista kunnan kohteista on tallennettavissa ja tulostettavissa pdf-muodossa. Jokainen kohde aukeaa myös itsenäisesti . Ne kestävät hyvin suurennusta A4- A0 koon välillä.

Kuntakartta on laadittu 1:100 000 mittakaavaan, kohdekorttien kartat 1:20 000 mittakaavaan.

Portaali on rakennettu koulujen käyttämälle pedanet-alustalle. Kartat on toteutettu MapInfo-ohjelmalla. Mikäli kohde-esittelyissä on korjattavaa tietoa, voi palautteen lähettää lomakkeella, joka löytyy Keski-Suomen kartan alapuolelta.

Ohjelmapankin tekijänoikeudet ovat Piispalan nuorisokeskuksen, Jämsän ammattiopiston sekä Eija Syrjälän hallussa. Karttojen käyttöluvat ja lupanumerot tulee säilyttää näkyvissä.

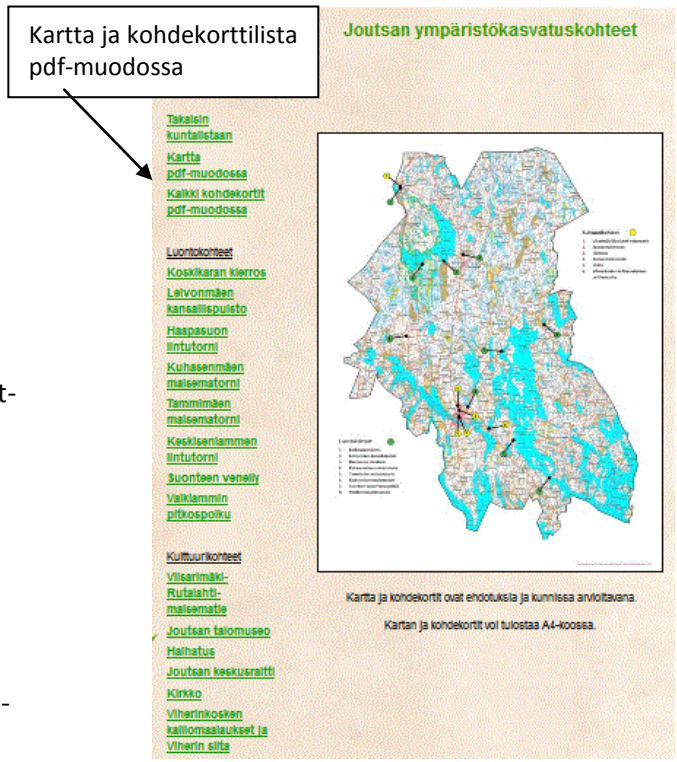

MAASTOKÄYNNIN SUUNNITTELUUN APUA KOHDEKORTIN TIEDOISTA

Ryhmän vienti maastoon edellyttää etukäteisvalmisteluja. Jokaisesta kohteesta on erillinen esittelykortti, jossa on kuvattu pääasiat ryhmän vetäjälle. Ne on tarkoitettu helpottamaan opettajan tai oppaan ja ryhmän etukäteisvalmistautumista maastokäyntiin luonnossa tai vierailukäyntiin kulttuurikohteella.

Opetuskäytöstä annetaan vinkkejä paikalla esiin nousevista teemoista ja toteutuksesta eri oppiaineita varten. Erikseen on kuvattu valtakunnallista, maakunnallista ja paikkakuntakohtaista kohteen arvoa.

Sisältöä kuvaa esimerkiksi luontopolkujen rastitaulujen otsakkeet. Lintukohteet on linkitetty Keski-Suomen lintutieteellisen yhdistyksen kuntasivuille, joista löytyy lisätietoa lajiston seurannasta ja luonnosta.

Tekstiin on linkitetty taustatietoa, jonka toivotaan elävöittävän opetusta ja helpottavan tehtävien laatimista. Ne voivat toimia apuna syvennettäessä opittua ja koettua retkeä jälkeenpäin tunnilla koulussa. Opettajien toivotaan linkittävän kohteita koulun omiin pedanet-sivustoihin, mikäli työ ja tiedot tallennetaan sinne.

Turvallisuussuunnitelmaa varten kohde-esittelystä löytyvät retkitiedot. Niitä ovat esimerkiksi ajo-ohjeet, tieto reitin pituudesta ja haastavuudesta, tulipaikoista, laavuista ja pitkospuista, käymälästä ja jätehuollosta. Kohteista on osoitteet ja linkit maastokarttoihin, mikäli tarkka kartta on olemassa. Se löytyy yleensä kunnan liikuntatoimen, ympäristönsuojelun, kulttuuritoimen tai matkailun sivuilta. Korttiin on merkitty tieto kohteen ylläpitäjästä sekä mahdollisesta paikallisoppaasta, joita jatkossa täydennetään.

Maanmittauslaitoksen ylläpitämästä kartastosta *(www.kansalaisen. karttapaikka.fi)* voi tulostaa sopivan kartan oppilaiden käyttöön työpohjaksi maastoon. Koulujen käyttöön suunniteltu *PaikkaOppi-sivusto* soveltuu myös opitun työstämiseen (www.paikkaoppi.fi).

OHJELMAPANKIN KÄYTTÖVINKKEJÄ

Kohteet kuntien ja koulujen opetussuunnitelmiin

Ohjelmapankin kohteiksi on valittu pysyviä kohteita. Ne ovat maakunnallisesti tai valtakunnallisesti merkittäviä paikkoja tai suojelukohteita, joita rakentaminen ei uhkaa. Kohteiden toivotaan löytävän tiensä *kuntien ja koulujen opetussuunnitelmiin* niin, että oppilas voisi kouluvuosiensa aikana tutustua luontoon, kulttuuriin ja ympäristönsuojeluasioihin oman kuntansa kohteissa. Opetuskäyttöä voi suunnitella pitkällä tähtäimellä. Kohteisiin kannattaa kehittää opetusmateriaaleja ja etsiä yhteistyökumppaneita paikallisoppaista. Ympäristökasvatus tarjoaa tekemällä oppimisen läpäisyaineena aineksia koulun teemapäivän rakentamiselle.

Omien havaintojen seuranta

Kuntakohtaista ympäristökasvatuskarttaa 1:100 000 voi käyttää luokan omien paikkojen merkitsemiseen ja tietojen seurantaan esimerkiksi oppilaiden omat luonto- ja kalapaikat, eläinlajihavainnot, erikoiset luonnonmuodostumat, historialliset tapahtumapaikat, perinnekohteet, kauniit rakennukset, patsaat jne.

Päivähoidossa voi esimerkiksi valita retkipaikaksi lähikohteen, jota voi seurata vuoden ympäri. Kohteen tiedoista voi valita omia nimikkolajeja, joita voi alkaa tutkimaan leikkimaailman keinoin runoin, loruin, piirroksin, lauluin, satujen, näytelmien jne avulla. Valokuvausta voi hyödyntää luontopäiväkirjaan. Internetissä on esimerkiksi riistahoidon (ww. riista.fi), 4H-järjestön (www.4H.fi) sivuilla paljon valmista kuvamateriaalia. Nettikasviota ja lintukortteja voi käyttää.

Perusopetuksessa voi ottaa käyttöön erilaisia oppimismenetelmiä sitä mukaan kuin tiedot ja taidot kasvavat. Koulu voi halutessaan toteuttaa koko *koulun yhteisen retkipäivän* yhdelle tai muutamalle kohteelle ja hajauttaa eri ikäryhmät tutkimaan ajankohtaisia teemoja.

Kulttuurikohteissa on monipuolisia mahdollisuuksia erilaisille kädentaidoillekin. Kohteen tutkimis- ja tarkkailupäivän saaliiksi voi saada esimerkkejä arkkitehtuurista, rakentamismateriaaleista, ikkunamuodoista, maisemista ennen ja nyt, tarinoita paikannimistä jne. Paikallismuseoihin soveltuvat esimerkiksi Keski-Suomen museon Päivä eilisessä- opetusmateriaalin yhdeksän eri työpajan ohjeet.

Vaeltavan oppimisen leirikoulumalli

Tavoitteena on muuttaa luokkaretkiajattelua leirikouluoppimiseksi vaeltavan oppimisen periaatteella.

Leirikoulun suunnittelu alkaa hyvissä ajoin noin vuotta ennen toteutusta rahoituksen keräämistä varten. Se voi olla yhden päivän tai kokonaisen viikon pituinen oppimisretki.

Keski-Suomen kohteet tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia vaellusleirikoulusta melontaan. Pihtiputaalta Jämsään on matkaa yli 250 km ja Keuruulta Hankasalmelle n.150km, joten matkan pituusvaatimus täyttyy helposti.

Toisaalta noin tunnin ajomatkalla löytyy runsaasti kohteita miltä kylältä tahansa 50-80 km etäisyydellä. Tyhjää aluetta ei juuri löydy.

Luokat voivat koota opettajansa johdolla kohteista oman ohjelmansa, jota valmistellaan vuoden aikana eri oppiaineiden tunneilla. Jokaisella oppiaineella on oma ympäristökasvatusnäkökulmansa.

Toteutuksen aikana oppilaat toimivat vuorollaan matkaoppaina kohteissa tai esimerkiksi linja-autossa, jolloin "esitelmänpito" yhdistyy hauskasti suoraan ympäröivään maastoon.

Pienryhmät voivat vuorollaan jakaa eväät esim. teiden levähdyspaikoilla tai tulipaikoilla.

Majoitusvastaavat voivat hankkia etukäteen huoneiden pohjapiirustukset ja jakaa huoneet ryhmän tarpeiden mukaan. Leirikeskukset, kyläkoulut ja -talot voivat tarjota maaseudun edullisia majoitustiloja.

Ohjelman mukainen päiväkirjanpito sitoo jokaisen vuorollaan leirikoulun tallentamiseen ja tukee oppimista. Ennen vierailukohteisiin tutustumista taustoja tutkineet valmistelevat ryhmää yhteisesti.

Nykytekniikka helpottaa suuresti leirikoulun tallentamista opintomatkaraportiksi, johon on mahdollista liittää kuva- ja videomateriaalia.

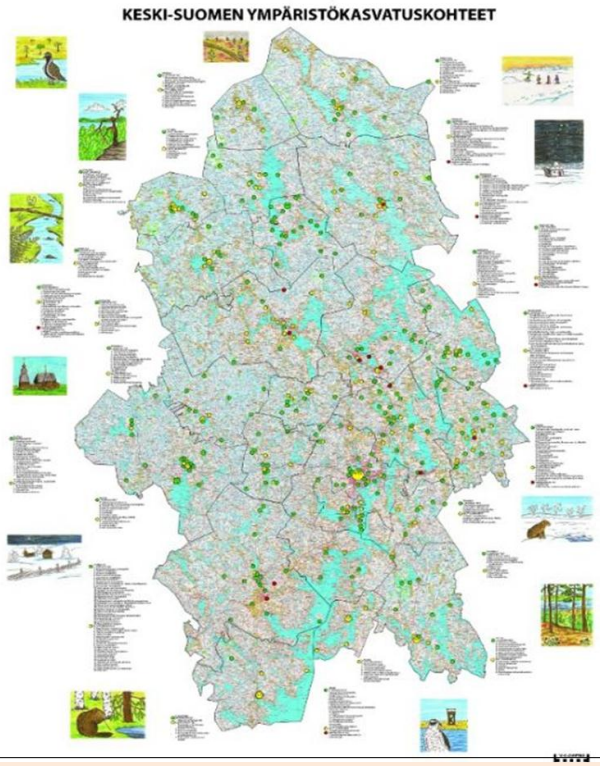

VAELTAVAN OPPIMISEN LEIRIKOULUMALLI

- leirikoulukohde valitaan hyvissä ajoin (n. 1 vuosi)

ETUKÄTEISVALMISTELU / Oppilaat matkaoppaina

Valitaan matkareitti ja kohteet sen varrella: eri oppiaineissa valmistellaan vuoden aikana esityksiä kohteista

MATKAOPASVIHKONEN /Oppiaineiden hyödyntäminen leirikoulumatkan valmistelussa

- matematiikka: aikataulutus, etäisyydet ja ajomatkat, kustannuslaskenta, ulkomatikkaa kohteissa
- maantiede: kartta, luonnonhistoria, kunnat
- kotitalous/tarvikelaskenta ja ruoat: eväät, jätehuolto, juomavesi, perinneruoat, lähiruoka, majoittuminen
- biologia: kohde-esittelyjä, tiedon etsimistä eri lähteistä ¨sekä luontolinkkien ja paikkatietoaineistojen avulla internetistä
- historia: nähtävyydet, kulttuuriympäristöt, Suomen historia, paikallishistoria, perinnekasvatus
- uskonto: eri uskontojen kirkot, kirkkoveneet ja -matkat, leirikirkon suunnittelu, paikkakuntien virsiperinne
- musiikki: matka- ja nuotiolaulut, musiikkiperinne, luonnonäänet ja -soittimet
- kuvaamataide: valokuvaus, taiteilijat, maisemamaalaus
- äidinkieli: päiväkirjanpitovastuut, tarinat kohteista, runot, visat, kirjallisuus ja kirjailijat, tietokirjat
- liikunta: retkitaidot, varusteet, vaellusten maastosuunnittelu, luontoaktiviteetteja ja eri lajeja (suo- ja hankijalkapallo tms.)
- fysiikka, kemia: sää, veden laatu, tähtitaivas, vuodenajat
- kielet: esim. lyhyt selostus kummikouluille ulkomailla

TOTEUTUS " Tiedot matkaraporttia varten"

- päiväkirjanpito, valokuvaus ja kirjaaminen

MATKARAPORTTI "MITÄ OPITTIIN"

- kooste toteutuksesta, lehtijutut, pedanet, facebook

KUNTALIITTEET SEUTUKUNNITTAIN (liitetään kuntien tietoihin):

JÄMSÄN SEUTUKUNTA

Jämsä

Kuhmoinen

JOUTSAN SEUTUKUNTA

Joutsa

Luhanka

KEURUUN SEUTUKUNTA

Keuruu

Multia

Petäjävesi

JYVÄSKYLÄN SEUTUKUNTA

Jyväskylä

Hankasalmi

Muurame

Laukaa

Konnevesi

Toivakka

Uurainen

ÄÄNEKOSKEN SEUTUKUNTA

Äänekoski

Konnevesi

POHJOINEN KESKISUOMI

Saarijärvi

Kannonkoski

Karstula

Kinnula

Kivijärvi

Kyyjärvi

Viitasaari

Pihtipudas

Muistiinpanoja:

VAELTAVA OPPIMINEN –TUKEA KOULUN YMPÄRISTÖKASVATUKSEEN

YMPÄRISTÖKASVATUS OPETUSSUUNNITELMIIN OPPIAINESISÄLLÖIKSI

PÄIVÄHOIDON ESIOPETUKSEN JA KASVATUKSEN YMPÄRISTÖKASVATUSTAVOITTEITA

Lapselle muodostuu kestävä luontosuhde ja ympäristöystävälliset elämäntavat

- Hän ymmärtää olevansa osa luontoa ja riippuvainen siitä
- Hän pystyy huomaamaan ihmisen aiheuttamia muutoksia luonnossa ja rakennetussa ympäristössä ja etsimään ongelmien ratkaisukeinoja ja vaikuttamisen mahdollisuuksia
- Lapsi oppii luonnossa liikkuen hankkimaan elämyksiä, kokemuksia ja tietoja
- Lapsen uteliaisuus luonnon ilmiöitä ja vuorovaikutussuhteita kohtaan säilyy ja kasvaa
- Lapsi oppii havainnoimaan elinympäristöään, harjaantuu havaintojensa perusteella tekemään kysymyksiä ja johtopäätöksiä sekä tekemään yksinkertaisia mittauksia ja kokeita
- Lapsen ajattelun, ongelmanratkaisun ja tiedonhankinnan taidot jäsentyvät. Lapsi harjaantuu tekemään kysymyksiä, etsimään tietoa, tekemään johtopäätöksiä ja kuvaamaan niitä

KOULUTOIMEN YMPÄRISTÖKASVATUSTAVOITTEITA

Hyvän luontosuhteen ja kestävän kehityksen elämäntavat omaava oppilas

- Elämyksellistä ympäristökasvatusta ympäristöön ja sen ilmiöihin itse tutustumalla
- Oppiainekohtaiset ympäristökasvatussisällöt
- Jokaisella koululla mahdollisuus koulun ulkopuoliseen ympäristökasvatusopetukseen aidossa ympäristössä vuosisuunnitelman pohjalta
- Esikoulun/peruskoulun aikana jokainen oppilas tutustuu oman kunnan erilaisiin luonto- ja kulttuurikohteisiin maastossa
- Esikoulun /peruskoulun aikana jokainen oppilas tutustuu oman kunnan ympäristönsuojelu-asioihin ja yritystoimintaan maastossa
- Osallistumista ympäristöhankkeisiin
- Lukiokursseihin käytännön sovellutuksia kestävästä kehityksestä ja ympäristökasvatuksesta eri oppiaineissa
- Koulutettu menetelmät hallitseva henkilökunta
- Kestävän kehityksen toiminnan kehittäminen oppilaitoksessa koko henkilökunnan yhteistyönä (Vihreä lippu, ympäristösertifikaatti, kouluagendat , keke-ohjelmat yms.)

KOULUJEN OPETUSSUUNNITELMAUUDISTUS JA TUNTIJAKOUUDISTUS 2016

Tavoitteena on sisällyttää kestävän kehityksen kasvatus sisältönä jokaiseen oppiaineeseen. Kuntarallin toivotaan edistävän maakunnan yhteistä opetussuunnitelmatyötä. Jatkossa pyritään luomaan kunta- tai seutukuntakohtaisia opetusmateriaaleja koulujen opetuksen tueksi. Niitä kootaan vähitellen **ohjelmapankkiin**

YHTEISTYÖTÄ KOULUN ULKOPUOLISEN OPETUKSEN KANSSA

Kesytys-hankkeessa etsitään yhteyksiä yhdistyksiin, yrityksiin ja osaajiin, leirikoulumajoitusta tarjoaviin leirikeskuksiin yms. jotka ovat kiinnostuneita tarjoamaan osaamistaan kouluille ja tukemaan koulujen käytännön opetusta.

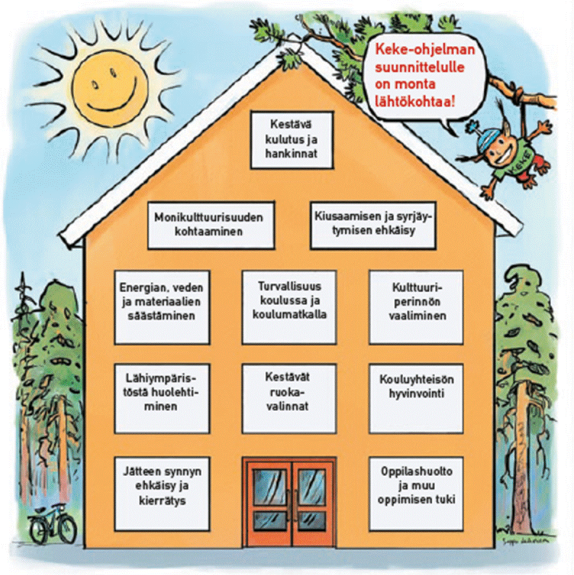

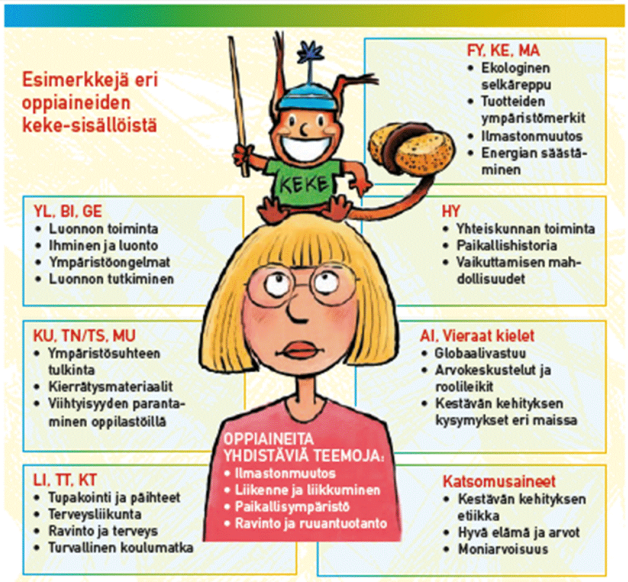

Kesytys-hankkeessa v. 2011-2012 tuotettu ympäristökasvatuksen ohjelmapankki tarjoaa uusia mahdollisuuksia toteuttaa maasto-opetusta aidossa ympäristössä. Ohjelmapankin n. 450 luonto- ja kulttuurikohdetta tarjoavat elämyksiä ja kokemuksia sekä keskisuomalaisille että kaikille suomalaisille - onhan Keski-Suomi kappale kauneinta luontoa.

Oppaassa annetaan vinkkejä kohteiden käyttöön opettajille ja kasvattajille kouluissa, päivähoidossa, seurakunnissa ja järjestöissä sekä luontomatkailualalla toimiville . Erityisesti kohteiden toivotaan löytävän tiensä perheiden käyttöön.

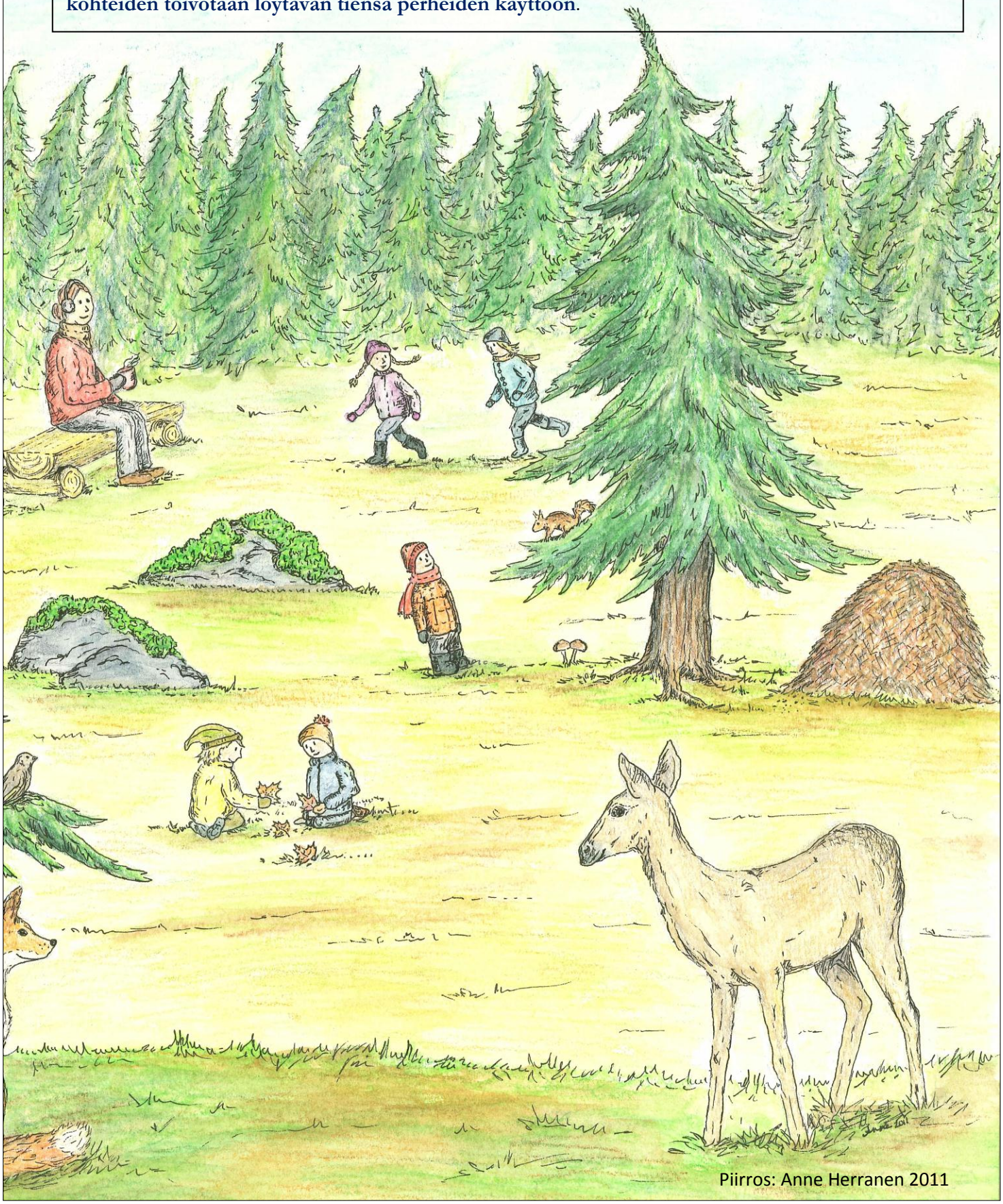

Piirros: Anne Herranen 2011